

การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลາทางการเมืองในความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี*

BUDDHADHAMMA INTEGRATION PROMOTING POLITICAL SOCIALIZATION FOR PEOPLE'S GOOD CITIZENSHIP OF NONTHABURI PROVINCE

พระครูโสภาสนนทกิตติ (ศักดิ์ โอภาโส), จำนงค์ อติวัฒนสิทธิ์, สุรพล สุธะพรหม
Phrakhrupatnontakitti (Sakda Opaso), Chamnong Adivadhanasit, Surapon Suyaprom
วัดจันทร์ จังหวัดนนทบุรี
Wat Chan, Nonthaburi Province
Corresponding Author E-mail: sakda_opa@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษา 1. ความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี 2. การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลາทางการเมืองที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี การวิจัยเชิงคุณภาพ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้างกับผู้ที่ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 รูปหรือคน และการสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน 10 รูปหรือคน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา และการวิจัยเชิงปริมาณ เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามจากกลุ่มตัวอย่างประชาชนจังหวัดนนทบุรี มีอายุตั้งแต่ 18 ปี ขึ้นไป จำนวน 400 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติพรรณนา ด้วยการวิเคราะห์ค่าความถี่ ร้อยละ และเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัยพบว่า 1. ความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 ประชาชนเคารพความเสมอภาค มีคุณธรรม จริยธรรม มีความรับผิดชอบ มีวินัย เคารพกฎหมาย กติกา และ ยอมรับความแตกต่าง 2. การบูรณาการหลักพุทธธรรม คือ หลักสาราณียธรรม 6 ประการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 ประชาชนแสดงออกด้วยความสุภาพ แนะนำด้วยความหวังดี ปราศจากอคติต่อกัน รับผิดชอบต่อสังคม เคารพระเบียบ มีทัศนคติตรงกัน

คำสำคัญ: การบูรณาการ; หลักสาราณียธรรม 6; การกล่อมเกลาทางการเมือง; ความเป็นพลเมืองดี

Abstract

Objectives of this research were 1. To study the good citizenship of the people in Nonthaburi province and 2. To study the integration of Buddhist principles to promote political socialization for good citizenship of the people in Nonthaburi province. Mixed research methods were used in the study. The qualitative research collected data by semi-structured interviewing 20 key-informants and 10 participants in focus group discussion then analyzed by content descriptive interpretation. The quantitative research data were collected with questionnaires from 400 samples, who were people aged 18 years and over, and then analyzed by descriptive statistics: frequency, percentage, mean and standard deviation.

The findings were as follows: 1. The good citizenship of the people in Nonthaburi Province, by overall, was at a high level ($\bar{x}=4.09$). The people followed the principles of equality, morals, ethics, responsibility, discipline, laws, and rules and accepted the differences. 2. Integration Buddhist principles, Saraniyadhamma, with 6 aspects was at high level ($\bar{x}=4.07$). The people expressed themselves politely, recommended other people with good hope, wished each other well, had social responsibility, respected regulations, and had the same attitude.

Keywords: Integration; Saraniyadhamma 6; Political Socialization; Good Citizenship

บทนำ

การเมืองเป็นเรื่องที่เกี่ยวกับการปกครอง ความเป็นรัฐ การบริหารอำนาจรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ชุมชนสังคมประเทศชาติ ประชาชนทุกคนต่างมีความเกี่ยวข้องกับการเมือง (จำนงค์ ทองประเสริฐ, 2562) การเมืองการปกครองของไทยในอดีตเป็นการปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เป็นระบอบการปกครองซึ่งพระมหากษัตริย์มีอำนาจสิทธิขาดในการบริหารประเทศ (Absolute Monarchy) ซึ่งระบอบนี้มีปรากฏก่อนสมัย

พุทธกาลเป็นต้นมา อีกทั้งพระพุทธเจ้าก่อนที่จะทรงผนวชนั้น พระองค์ก็มีสถานะเป็นกษัตริย์ เมื่อพระองค์ได้ตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าแล้ว กลุ่มคนที่เป็นกลุ่มเป้าหมายสำคัญกลุ่มแรก ๆ (Target Group) คือ “ผู้ปกครอง” หรือ “ผู้นำทาง การเมือง” ในแว่นต่าง ๆ ซึ่งอาจจะเรียกชื่อว่า “กษัตริย์” หรือ “พระราชา” หากจะวิเคราะห์เหตุผลสำคัญของการเลือกนั้น พระองค์อาจจะทรงตระหนักดีว่ากลุ่มคนที่เป็นผู้ปกครอง ผู้นำทางการเมือง หรือกษัตริย์นั้นมีพื้นฐานสำคัญในการเรียนรู้ และเข้าใจแก่นแท้ของพระพุทธศาสนาได้ง่าย อีกทั้งกลุ่มคนเหล่านี้มีศักยภาพในการเผยแผ่พระพุทธศาสนาไปสู่กลุ่มคนอื่น ๆ ได้อย่างรวดเร็วและทั่วถึงมากยิ่งขึ้น (พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตฺยบุญญกร), 2567)

การเมืองของไทยในปัจจุบันเป็นการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข โดยได้จำกัดพระราชอำนาจของกษัตริย์ไว้ภายใต้รัฐธรรมนูญ คือพระราชอำนาจตามรัฐธรรมนูญ (Royal Prerogative) และพระราชอำนาจที่เป็นธรรมเนียมปฏิบัติที่ถือสืบทอดกันมา (ธงทอง จันทรางศุ, 2550) ซึ่งเป็นการปกครองที่เรียกได้ว่าเป็นระบอบผสม มาจากการสร้างความกลมกลืนระหว่างคุณค่าของระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย คู่กับคุณค่าของการปกครองแบบพระมหากษัตริย์ ซึ่งการจัดวางอำนาจโดยการผสมระบอบการปกครองแบบนี้เป็นการจัดวางที่ต้องเลือกสัดส่วนที่ให้ความสำคัญว่า จะให้น้ำหนักของอำนาจไปในทางใด และให้ไว้ที่ใคร ซึ่งสัดส่วนของการแบ่งแยกอำนาจระหว่างกันนี้มีความยืดหยุ่น สามารถเปลี่ยนแปลงได้ตามความเหมาะสมและบริบท (ไชยันต์ ไชยพร, 2561) การปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขจึงไม่ได้ลักษณะที่ตายตัว เพราะเป็นรูปแบบการปกครองที่กล่าวถึงการจัดวางรูปแบบการปกครองแบบผสม ระหว่างระบอบเดิมที่มีอยู่คือระบอบกษัตริย์หรือระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์กับระบอบใหม่ คือ ระบอบประชาธิปไตย ซึ่งการจะสร้างระบอบการปกครองขึ้นมาใหม่จากระบอบการปกครองที่อยู่ตรงข้ามกันนี้ จึงเป็นการสร้างระบอบการปกครองจากมรดกของระบอบการปกครองเก่าขึ้นมา เพื่อที่จะนำมาผนวก และปรับใช้กับระบอบการปกครองใหม่นั้นเอง (ณัชชาภัทร อมรกุล, 2567) การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข พระมหากษัตริย์ยังทรงมีเป็นประมุขของประเทศและทรงใช้อำนาจอธิปไตยในนิติบัญญัติในการปกครองประเทศ คือ อำนาจนิตินิติบัญญัติทางสถาบันรัฐสภา อำนาจทางคณะรัฐมนตรี และอำนาจตุลาการทางศาล (กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น, 2567)

จังหวัดนนทบุรีมีประชากรทั้งสิ้นจำนวน 1,295,916 คน (กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย, 2566) ประชาชนต่างมีความสนใจและมีส่วนร่วมทางการเมืองตามการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข แต่โดยรวมพฤติกรรม การมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนยังต้องได้รับการส่งเสริมและพัฒนาให้เกิดการ

ตื่นตัวและมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น จากผลการศึกษาพฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในจังหวัดนนทบุรี ที่ผ่านมามีพบว่า พฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในจังหวัดนนทบุรี โดยรวมอยู่ในระดับมาก เรียงตามค่าเฉลี่ยจากมากไปหาน้อย พบว่า ด้านการมีส่วนร่วมทางการเมือง เฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ด้านการสังเกตการณ์ทางการเมือง และด้านการเป็นหุ้นส่วนทางการเมือง ตามลำดับ และเมื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย พบว่า ปัจจัยด้านการเลือกตั้ง ด้านวัฒนธรรมทางการเมือง ด้านการกล่อมเกลາทางการเมือง ด้านการเลือกตั้ง และด้านพฤติกรรมทางการเมืองตามหลักพุทธธรรม ส่งผลต่อพฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตย อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ซึ่งทั้ง 5 ปัจจัยสามารถอธิบายความผันแปรของพฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยในจังหวัดนนทบุรี ได้ร้อยละ 97.00 (ยุทธนา ปราณิต, 2565) และเมื่อพิจารณาถึงการตื่นตัวทางการเมือง จากพฤติกรรมการเลือกตั้ง พบว่า ในการเลือกตั้งเมื่อ 24 มีนาคม 2562 จังหวัดนนทบุรี มีผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง ร้อยละ 76.65 ซึ่งมากกว่า ค่าเฉลี่ยของภาคกลางที่ร้อยละ 76.04 และทั้งประเทศ ที่ร้อยละ 74.87 (สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง, 2563) พิจารณาจากผู้มาใช้สิทธิเลือกตั้ง พบว่า ประชาชนในจังหวัดนนทบุรีควรได้รับการพัฒนาและการกล่อมเกลາทางการเมืองเพื่อให้เกิดการตื่นตัวและมีส่วนร่วมทางการเมืองเพิ่มมากขึ้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าวข้างต้นผู้วิจัยจึงต้องการทราบถึงการบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลາทางการเมือง เป็นอย่างไร องค์ประกอบของความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี มีอะไรบ้าง และความสัมพันธ์การบูรณาการหลักพุทธธรรม เพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลາทางการเมือง กับความเป็นพลเมืองดี ของประชาชนจังหวัดนนทบุรี เป็นอย่างไร โดยผู้วิจัยมีความประสงค์ที่จะบูรณาการเอาหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา มามีส่วนในการส่งเสริมการกล่อมเกลาทางการเมือง เพื่อความเป็นพลเมืองดี ของประชาชนจังหวัดนนทบุรี โดยใช้กระบวนการวิจัย ที่เป็นวิทยาศาสตร์ ในการตอบปัญหาการวิจัย เพื่อให้ได้หลักการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลาทางการเมือง กับความเป็นพลเมืองดี ของประชาชนจังหวัดนนทบุรี อันจะนำไปสู่การได้นำหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลาทางการเมือง ไปใช้ในการสร้างหลักสูตรเพื่อพัฒนาประชาชน เพื่อความเป็นพลเมืองดี ของประเทศในภาพกว้างต่อไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาความเป็นพลเมืองดีของประชาชน จังหวัดนนทบุรี
2. เพื่อศึกษาการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกลมเกลียวทางการเมืองของประชาชน จังหวัดนนทบุรี

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบของการวิจัย

ในการวิจัยครั้งนี้รูปแบบของการวิจัย เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Methods Research)

2. ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ประชากร และกลุ่มตัวอย่าง

ในการวิจัยเชิงคุณภาพผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive sampling) จำนวน 20 รูปหรือคน และดำเนินการจะดำเนินการจัดประชุมสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน 13 รูปหรือคน ในการวิจัยเชิงปริมาณใช้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน สุ่มจากประชากร ซึ่งเป็นประชาชนในพื้นที่จังหวัดนนทบุรี ที่มีสิทธิเลือกตั้ง มีอายุตั้งแต่ 18 ปี ขึ้นไป จำนวน 1,056,364 คน ด้วยวิธีการสุ่มแบบชั้นภูมิ

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพใช้แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและแบบการสนทนากลุ่มเฉพาะ ส่วนการวิจัยเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามประมาณค่า 5 ระดับ โดยการวิเคราะห์สภาพปัญหา กำหนดวัตถุประสงค์การวิจัย การศึกษาแนวคิดทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง และนำมากำหนดเป็นตัวแปรศึกษา สังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย และสร้างเครื่องมือให้ตรงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย จากนั้นนำเครื่องมือที่ได้สร้างไว้แล้วให้ผู้ทรงเชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบคุณภาพความเที่ยงตรงของแบบสอบถามโดยหาค่าสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ (IOC) ในส่วนของแบบสอบถาม ได้นำไปทดลองใช้กับกลุ่มที่มีลักษณะเดียวกันกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 คน เพื่อวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (α -Coefficient) ของครอนบาช (Cronbach) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามทั้งฉบับเท่ากับ 0.926

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บข้อมูลเชิงคุณภาพโดยการสัมภาษณ์ เป็นการสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ (Structured Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 20 รูปหรือคนเพื่อทำการสัมภาษณ์โดยเจาะจงคำตอบเฉพาะเรื่องตามจุดมุ่งหมาย โดยสัมภาษณ์กลุ่มเป้าหมายและการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยดำเนินการจะดำเนินการจัดประชุมสนทนากลุ่มย่อยกับกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญสำหรับการสนทนากลุ่มเฉพาะจำนวน 13 รูปหรือคน โดย

คัดเลือกแบบเจาะจง การวิจัยเชิงปริมาณเก็บจากแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 400 คน ซึ่งเป็นประชาชนที่มีสิทธิ์เลือกตั้งอายุตั้งแต่ 18 ปีขึ้นไป โดยแยกเป็นอำเภอตามสัดส่วนประชากร คือ อำเภอเมืองนนทบุรี 115 คน อำเภอบางกรวย จำนวน 45 คน อำเภอบางใหญ่ จำนวน 50 คน อำเภอบางบัวทองจำนวน 90 คน อำเภอไทรน้อย จำนวน 22 คน และอำเภopakเกร็ด จำนวน 78 คน

5. การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเชิงคุณภาพ ใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนาความ โดยวิเคราะห์เนื้อหา จับประเด็นและนำมาลงรหัสข้อมูล เพื่อหาความความถี่ในประเด็นเดียวกันหรือสอดคล้องกันจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ทั้ง 20 รูปหรือคน เพื่อนำไปสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ต่อไป การวิจัยเชิงปริมาณ วิเคราะห์โดยใช้สถิติพรรณนา ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน

ผลการวิจัย

1. ความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วย 10 องค์ประกอบ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี

(n = 400)

ความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ความรับผิดชอบ	4.12	0.51	มาก
2. มีวินัย เคารพกฎหมาย กติกา	4.11	0.51	มาก
3. มีคุณธรรม จริยธรรม	4.14	0.52	มาก
4. เคารพสิทธิ เสรีภาพผู้อื่น	4.05	0.56	มาก
5. ยอมรับความแตกต่าง	4.11	0.52	มาก
6. เคารพความเสมอภาค	4.17	0.53	มาก
7. เคารพเหตุผล	4.06	0.56	มาก
8. มีจิตสาธารณะ	4.08	0.53	มาก
9. มีความซื่อสัตย์สุจริต	4.08	0.50	มาก
10. มีความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์	4.03	0.51	มาก
รวม	4.09	0.42	มาก

จากตารางที่ 1 พบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 เมื่อแยกพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากทั้ง 10 ด้าน โดยด้านที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด ได้แก่ ด้านเคารพความเสมอภาค มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.17 รองลงมา คือ ด้านมีคุณธรรม จริยธรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.14 และด้านที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านมีความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.03 แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองดีของประชาชน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ประชาชนให้ความสำคัญอยู่แล้ว และกลุ่มที่ประชาชนให้ความสำคัญน้อย 1. กลุ่มที่ประชาชนให้ความสำคัญ ได้แก่ 1. เคารพความเสมอภาค 2. มีคุณธรรม จริยธรรม 3. ความรับผิดชอบ 4. มีวินัย เคารพกฎหมาย กติกา และ 5. ยอมรับความแตกต่าง ก็ควรมีการส่งเสริมเพิ่มเติมเพื่อความเป็นพลเมืองดีมากยิ่งขึ้น อันจะทำให้เกิดความรักและความสามัคคีในหมู่คณะ สังคมและประเทศชาติมีการพัฒนาไปอย่างมั่นคง 2. กลุ่มที่ประชาชนให้ความสำคัญน้อย ได้แก่ 1. ความรับผิดชอบ 2. มีวินัย เคารพกฎหมาย กติกา 3. มีคุณธรรม จริยธรรม 4. เคารพสิทธิ เสรีภาพผู้อื่น 5. ยอมรับความแตกต่าง 6. เคารพความเสมอภาค 7. เคารพเหตุผล 8. มีจิตสาธารณะ 9. มีความซื่อสัตย์สุจริต 10. มีความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ โดยเฉพาะคุณลักษณะด้านความจงรักภักดีต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ ที่ประชาชนให้ความสำคัญน้อยลง ซึ่งควรส่งเสริมกิจกรรมการสร้างภาพลักษณ์ และการสร้างสำนึกให้เห็นคุณค่าของความเป็นพลเมืองดี

2. การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลາทางการเมืองในความเป็นพลเมืองดีของประชาชน จังหวัดนนทบุรี ประกอบด้วยหลักการในการกล่อมเกลາทางการเมือง 6 ประการ ผลการวิเคราะห์ข้อมูลปรากฏดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับ ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลາทางการเมืองตามหลักสาราณียธรรม 6

(n = 400)

หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลาทางการเมือง ตามหลักสาราณียธรรม 6	ระดับการปฏิบัติ		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. เมตตากายกรรม	4.04	0.45	มาก
2. เมตตาวจีกรรม	4.10	0.46	มาก
3. เมตตาโมหกรรม	4.10	0.50	มาก
4. สาธารณโภคี	4.10	0.48	มาก
5. สีลสามัญญตา	3.99	0.48	มาก
6. ทิฎฐิสามัญญตา	4.09	0.45	มาก
รวม	4.07	0.47	มาก

จากตารางที่ 2 พบว่า การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกลາทาง การเมือง ในความเป็นพลเมืองดีของประชาชน จังหวัดนนทบุรี โดยภาพรวมอยู่ในระดับ มาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 โดยประชาชนมีความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุดทั้ง 6 ด้าน ซึ่งด้าน ที่มีระดับความคิดเห็นมากที่สุด เท่ากัน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเมตตาจริกรรม ด้านสาธารณโภคี และด้านเมตตาโมกกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.10 รองลงมา คือ ด้านทิวาสัมมัญญา มี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 และด้านที่มีความคิดเห็นน้อยที่สุด ได้แก่ ด้านศีลสัมมัญญา มี ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.99 แนวทางการพัฒนาหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการกล่อมเกลาทาง การเมืองเพื่อความเป็นพลเมืองดีของประชาชน แบ่งเป็น 2 กลุ่ม ได้แก่ 1. หลักสาราณีย ธรรมที่ประชาชนให้ความสำคัญ ได้แก่ เมตตาจริกรรม คือ การพูดสื่อสารกันด้วยความ ปราปรณาดี มากที่สุด รองลงมา หลักสาธารณโภคี คือ การให้ความช่วยเหลือแบ่งปันกัน และกัน และเมตตาโมกกรรม คือ การมีจิตคิดดีต่อกัน ซึ่งควรให้ความสำคัญเพิ่มมากขึ้น เพื่อความผาสุกในการอยู่ร่วมกัน โดยมีกระบวนการให้การศึกษาอบรม ผ่านสถาบัน หลัก ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา และองค์กรศาสนา นอกจากนี้ ควรสร้าง จรรยาบรรณและความตระหนักต่อการสื่อสารมวลชน เพื่อเป็นปัจจัยเสริมในการกล่อม เกลาทางการเมืองเพื่อความเป็นพลเมืองที่ดี 2. หลักสาราณียธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อม เกลาทางการเมืองที่ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี 3 ปัจจัย ได้แก่ เมตตาจริกรรม (แสดงออกต่อกันด้วยความปราปรณาดี) ศีลสัมมัญญา (มีความ ประพฤติสุจริตเสมอกับผู้อื่น) และ ทิวาสัมมัญญา (มีความเห็นชอบร่วมกับผู้อื่น) โดยหลัก สาราณียธรรม 6 ส่งผลต่อความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี ซึ่งเป็นปัจจัยที่ ส่งอิทธิพลโดยตรงต่อความเป็นพลเมืองดี ซึ่งเป็นที่น่าสังเกต ที่ปัจจัยที่สำคัญที่สุด ได้แก่ ทิวาสัมมัญญา การมีความเห็นที่ถูกต้อง เห็นชอบร่วมกัน เป็นปัจจัยสำคัญที่สุด ซึ่งควร สนับสนุน กระบวนการสร้างทิวาสัมมัญญา หรือ ความเห็นที่ถูกต้อง เป็นไปตามธรรมเนียมคลองธรรม ผ่านสถาบันต่าง ๆ ได้แก่ ครอบครัว สถาบันการศึกษา และองค์กรศาสนา

อภิปรายผลการวิจัย

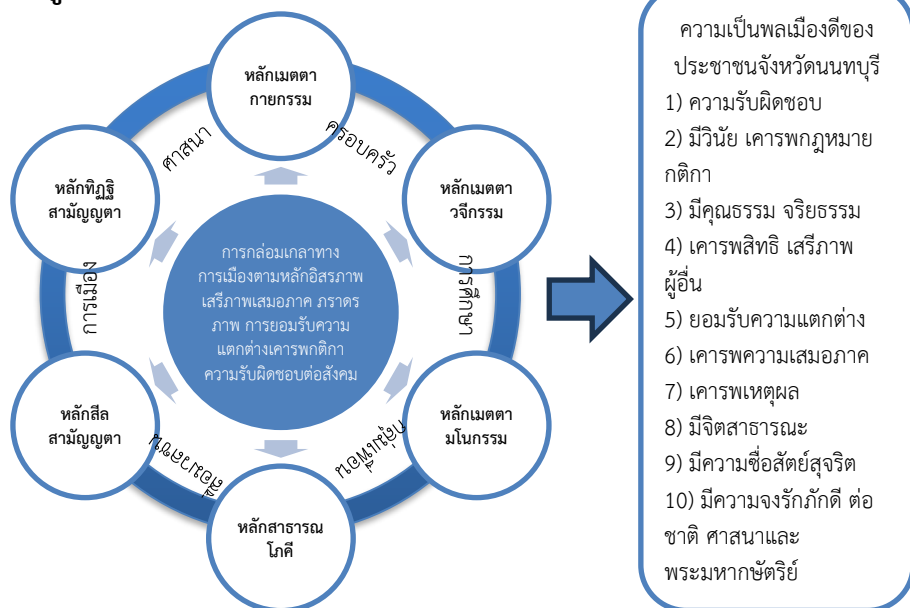
1. องค์ประกอบความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี องค์ประกอบ ความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี ประชาชนมีการปฏิบัติโดยรวมอยู่ใน ระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 ทั้งนี้จะเห็นว่า สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญกับด้าน การเคารพความเสมอภาค ด้านคุณธรรมจริยธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม แต่ให้ ความสำคัญกับความจงรักภักดี ต่อชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์ น้อยลง ซึ่งสอดคล้อง กับผลการศึกษาของกรณีรัฐ ราชบุรุษ (2564) เรื่อง การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบ

ประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปในกรุงเทพมหานคร พบว่า หลักปฏิบัติเพื่อความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปในกรุงเทพมหานคร ด้านการเคารพกฎกติกา ประชาชนให้ความสำคัญกับการเคารพกฎกติกา เพราะเชื่อว่าจะทำให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคม ด้านเคารพสิทธิของผู้อื่น การประพฤติดนที่ตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม การช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกันและความกตัญญูต่อบุคคลผู้มีพระคุณ โดยมีศาสนาประเพณีและวัฒนธรรมที่ดำรงเป็นหลักในการดำเนินชีวิตและการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน เช่นเดียวกับงานวิจัยของนุชจรินทร์ ยีรัมย์ และคณะ (2561) เรื่อง การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา พบว่า องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตยของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา มีจำนวน 15 องค์ประกอบ อธิบายความแปรปรวนของการวิจัยครั้งนี้ได้ร้อยละ 52.631 ประกอบด้วยองค์ประกอบ 1. ความรับผิดชอบ 2. ทักษะความสามารถ 3. ใฝ่เรียนรู้ 4. จริยธรรม 5. คุณลักษณะด้านการเมืองการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย 6. การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม 7. มีจิตสาธารณะ 8. ความเป็นพลเมืองดีตามประเพณีวัฒนธรรม 9. การเคารพให้เกียรติผู้อื่น 10. การนำหลักธรรมมาใช้ในชีวิต 11. ความสร้างสรรค์ 12. การพึ่งพาตนเอง 13. การดำเนินชีวิตในสังคม 14. บทบาททางสังคมและเศรษฐกิจ และ 15. การเคารพสิทธิ เสรีภาพ ความเสมอภาค และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ เช่นเดียวกับผลการศึกษาวิจัยของรสสุคนธ์ มกรมณี (2565) เรื่อง พฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชนในมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา พบว่า เยาวชนมีพฤติกรรมความเป็นพลเมืองปรากฏเป็นบางครั้ง โดยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย ดังนี้คือ เคารพความแตกต่าง เคารพกฎกติกาเคารพกฎหมาย เคารพสิทธิผู้อื่น รับผิดชอบต่อสังคม เคารพหลักความเสมอภาค มีอิสรภาพ-พึ่งตนเองได้ และแตกต่างกับผลการศึกษาของจุฑามาศ ซ่อคง (2556) เรื่อง การสร้างแบบวัดความเป็นพลเมืองดีสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18 พบว่า ความเป็นพลเมืองดี 10 คุณลักษณะ ได้แก่ 1. รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ 2. ซื่อสัตย์ สุจริต 3. มีวินัย เคารพกฎหมายและกติกาสังคม 4. ใฝ่เรียนรู้ 5. อยู่อย่างพอเพียง 6. มุ่งมั่น รับผิดชอบต่อการทำงาน 7. รักความเป็นไทย 8. มีจิตสาธารณะ 9. มีเหตุผล รับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และ 10. เข้าร่วมกิจกรรมทางการเมืองการปกครอง

2. การบูรณาการหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการกล่อมเกลாதองการเมืองในความเป็นพลเมืองดีของประชาชน จังหวัดนนทบุรี การบูรณาการหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการกล่อมเกลาทองการเมืองในความเป็นพลเมืองดีของประชาชน จังหวัดนนทบุรี พบว่า สภาพ

การบูรณาการหลักพุทธธรรมที่ส่งเสริมการกล่อมเกลากลายทางเมืองในความเป็นพลเมืองดีของประชาชนจังหวัดนนทบุรี ตามหลักสารานิยธรรม 6 ประชาชนมีการปฏิบัติโดยรวมอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.07 โดยด้านที่มีระดับการปฏิบัติมากที่สุด เท่ากัน 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเมตตาธรรม ด้านสาธารณโภคี และด้านเมตตาโมกกรรม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.10 รองลงมา คือ ด้านทวิญญูสามัญญตา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.09 และด้านที่มีการปฏิบัติ น้อยที่สุด ได้แก่ ด้านศีลสามัญญตา มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ 3.99 ซึ่งสอดคล้องกับผลการศึกษาของพระครูวินัยธโรธัช สุวฑฺฒโน (สุขพานิช) และคณะ (2565) เรื่อง การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดเพชรบุรี พบว่า ปัจจัยที่มีผลต่อการส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัด โดยรวมอยู่ในระดับมาก เช่นเดียวกับผลการศึกษาของศิริพงษ์ อรุณเดชาชัย และคณะ (2560) เรื่อง สถานีสารานิยธรรม : พื้นที่ บ่มเพาะความรู้ชุมชน พบว่า หลักพุทธธรรม “สารานิยธรรม 6” ประยุกต์ให้เอื้อต่อการบ่มเพาะความรู้ชุมชน เพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน ให้ชุมชนเข้มแข็ง นำเครือข่ายสถานีสารานิยธรรมเรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนอื่น เป็นการเชื่อมโยงการ เรียนรู้ในพฤติกรรมเชิงประจักษ์ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ร่วมกัน 2 ช่องทาง คือการนำเครือข่ายไป เรียนรู้ร่วมกันกับชุมชนอื่น และชุมชนพื้นที่อื่นมาเรียนรู้ร่วมกันกับเครือข่ายสถานีสารานิยธรรม

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 : องค์ความรู้จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1. จากการศึกษาพบว่า สถาบันที่มีบทบาทในการกล่อมเกลາทางการเมืองในวิถีประชาธิปไตยมากที่สุด ได้แก่ สถาบันการศึกษา เพราะเป็นสถาบันที่มีกระบวนการกล่อมเกลາทางการเมืองทั้งทางตรง ทั้งภาคทฤษฎีและภาคปฏิบัติ การเรียนรู้เกี่ยวกับวิชาหน้าที่พลเมือง เป็นต้น ในขณะที่การกล่อมเกลາทางการเมืองทางอ้อม มักเกิดขึ้นกับการจัดกระบวนการกลุ่มในสถานศึกษา เช่น การเลือกตั้งหัวหน้าห้อง กิจกรรมค่ายลูกเสือ และสถาบันการศึกษาควรมีนโยบายส่งเสริมให้นักเรียนนักศึกษาได้มีส่วนร่วมและแสดงความคิดเห็น กล้าแสดงความคิดเห็นทั้งในห้องเรียนและนอกห้องเรียน รวมทั้งร่วมกันอภิปรายเสนอแนะความคิดเห็น เปิดโอกาสให้มีการแสดงความคิดเห็นทางการเมืองอย่างกว้างขวาง รวมทั้งสร้างจิตสำนึกแบบวิถีชีวิตประชาธิปไตย ส่วนอาจารย์ที่สอนนั้นจะต้องมีบุคลิกภาพแบบประชาธิปไตย เปิดโอกาสให้นักเรียนนักศึกษาได้เสนอความคิดเห็นอย่างอิสระและยอมรับฟังความคิดเห็นและเหตุผลของนักเรียนนักศึกษาด้วย ซึ่งจะกล่อมเกล่าให้นักเรียนมีความสามารถในการคิด ตัดสินใจ และมีความเชื่อมั่นใน ความสามารถในการตัวนักเรียน ซึ่งจะทำให้นักเรียนเป็นคนกล้าแสดงออก กล้าเสนอหรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และมีความมั่นใจในตนเอง

2. จากการศึกษาพบว่า สถาบันครอบครัวมีบทบาทสำคัญในการกล่อมเกล่าทางการเมืองในความเป็นพลเมืองดี ดังนั้น พ่อแม่และผู้ปกครองมีบทบาทสำคัญในการอบรมเลี้ยงดู หรือกล่อมเกลาลูก ซึ่งพ่อแม่ผู้ปกครองหรือครอบครัวควรมีการเลี้ยงดูแบบเอาใจใส่ เพื่อสนับสนุนให้ลูกมีพัฒนาการตามวุฒิภาวะจะทำให้ลูกมีการควบคุมอารมณ์ตัวเองได้ดีเป็นคนจิตใจดี มองโลกในแง่ดี มีทักษะทางสังคมที่ดี สามารถปรับตัวต่อสถานการณ์ต่างๆ ได้ มีความเชื่อมั่นในตนเอง และเห็นคุณค่าในตัวเอง มีระเบียบวินัย มีความอดทน พยายาม มีความรับผิดชอบและมีวุฒิภาวะ ซึ่งเป็นคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดี และไม่ควรเลี้ยงดูลูกแบบควบคุม ซึ่งจะทำให้ลูกขาดทักษะทางสังคม มีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น ๆ ได้ไม่ค่อยดี หรือเลี้ยงดูแบบตามใจ ไม่มีความรับผิดชอบเพราะไม่เคยฝึก คิดว่าตนเองเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ไม่เชื่อฟังคนอื่น ควบคุมอารมณ์ตนเองไม่ได้ ขาดทักษะที่ต้องใช้ในการอยู่ร่วมกับคนอื่น ซึ่งจะส่งผลเสียต่อลูกในระยะยาว

ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติการ

1. ในการบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการกล่อมเกล่าทางการเมืองกับความเป็นพลเมืองดีของประชาชน ภาคส่วนราชการที่เกี่ยวข้อง ควรมีกลยุทธ์ในการส่งเสริมสนับสนุนการกล่อมเกล่าเยาวชนในองค์กรชุมชน องค์กรปกครองท้องถิ่น เช่น การส่งเสริมให้เยาวชนปฏิบัติตามหลักธรรมคำสอนของศาสนา ครอบครัว สถาบันการศึกษาที่เกี่ยวข้องควร

ปลูกฝังค่านิยม จิตสำนึก ความเสียสละ คำนึงถึงประโยชน์ของสังคม ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ส่วนตนให้กับเยาวชนที่มีต่อกิจกรรมคำนึงถึงประโยชน์ต่อสังคม ชุมชนมากกว่าผลประโยชน์ส่วนตน พร้อมทั้งส่งเสริมให้เยาวชนมีความยึดมั่นในความถูกต้อง ยอมรับและอดทนต่อความแตกต่างทางวัฒนธรรม เป็นต้น

2. สถาบันต่าง ๆ ได้แก่ สถาบันการเมืองโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น สถานศึกษา องค์กรศาสนา และครอบครัว ควรจัดกิจกรรมและเปิดโอกาสให้เยาวชนได้ร่วมกิจกรรมสาธารณะประโยชน์ในชุมชน อย่างสม่ำเสมอต่อเนื่องตลอดภาคการศึกษา เพื่อปลูกจิตสำนึกความรับผิดชอบต่อ สังคม ชุมชน ความเป็นพลเมืองดีให้กับเยาวชนทั้งทางตรงและทางอ้อม

ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยครั้งต่อไป

1. การวิจัยครั้งต่อไปควรทำการศึกษาเจาะจงเฉพาะกลุ่มเยาวชน ด้วยระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed Method Research) โดยการศึกษาเชิงคุณภาพจากเครื่องมือการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group) แล้วสนับสนุนด้วยวิจัยเชิงปริมาณจากแบบสอบถาม เพื่อให้ทราบถึงรายละเอียดที่เด่นชัดมากขึ้นของการกล่อมเกลากิจกรรมเมือง หรือคุณลักษณะของความเป็นพลเมืองดีของเยาวชนมากขึ้น เพื่อให้ผลการศึกษามีความสมบูรณ์แม่นยำตรงเชิงเนื้อหานำไปสู่ฐานข้อมูลสำคัญทางวิชาการต่อไป

2. การวิจัยควรทำการศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ โดยใช้หลักพุทธธรรมมาส่งเสริมกระบวนการกล่อมเกลากิจกรรมเมืองเพื่อความเป็นพลเมืองดีของเยาวชน โดยการออกแบบกิจกรรมเชิงปฏิบัติการ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริง จากการปฏิบัติ เพื่อปลูกฝังความเป็นพลเมืองดีให้กับเด็กและเยาวชนอันเป็นอนาคตของชาติที่มั่นคงต่อไป

เอกสารอ้างอิง

กรณ์รัฐ ระงับทุกข์. (2564). การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนที่มีผลต่อการเลือกตั้งทั่วไปในกรุงเทพมหานคร (ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชารัฐศาสตร์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

กรมการปกครอง กระทรวงมหาดไทย. (2566). ประชากรทะเบียนราษฎร จำแนกรายเพศ ปีงบประมาณ 2566 นนทบุรี. สืบค้น สืบค้น 10 เมษายน 2567, จาก <https://dashboard.anamai.moph.go.th/population/pop-all/changwat?year=2023&cw=12>.

- กรมส่งเสริมการปกครองส่วนท้องถิ่น. (2567). *การเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตย*. สืบค้น สืบค้น 10 เมษายน 2567, จาก https://www.dla.go.th/work/e_book/eb7/eb7_4/p1.pdf.
- กลุ่มแผนงานและวิชาการ ศูนย์การเรียนรู้การพัฒนาศรีและครอบครัวภาคกลาง จังหวัดนนทบุรี. (2562). *รายงานผลการดำเนินงาน ประจำปีงบประมาณ 2562 ศูนย์การเรียนรู้การพัฒนาศรีและครอบครัวภาคกลาง จังหวัดนนทบุรี กรมกิจการสตรีและสถาบันครอบครัว กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์*. นนทบุรี : กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- จำนงค์ ทองประเสริฐ. (2562). *ปรัชญาทางสังคมแห่งพระพุทธศาสนา*. นนทบุรี: หจก.นิติธรรมการพิมพ์.
- จุฑามาศ ช่อคง. (2556). การสร้างแบบวัดความเป็นพลเมืองดีสำหรับนักเรียนระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ 4-6 สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 18. *วารสารวิจัยทางการศึกษา คณะศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ*, 8(1), 23-36.
- ไชยันต์ ไชยพร. (2561). *ปิยภักดิ์: เส้นทางสู่ระบอบกษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญเดนมาร์ก 1849*. กรุงเทพฯ: มูลนิธิเพื่อการศึกษาประชาธิปไตยและการพัฒนา.
- ณัชชาภัทร อมรกุล. (2567). *การปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข*. สืบค้น 10 เมษายน 2567, จาก <https://www.kpi.ac.th/>.
- ธงทอง จันทรางศุ. (2550). *พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ในทางกฎหมายรัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ: บริษัท เอส.ซี.พี.ринท์แอนด์แพค จำกัด.
- นุชจรินทร์ ยีรัมย์. สุรศักดิ์ อมรรัตนศักดิ์ และกมลทิพย์ ศรีหาเศษ. (2561). การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีตามระบอบประชาธิปไตย ของนักเรียนมัธยมศึกษาตอนต้น ในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา. *Veridian E-Journal. Silpakorn University ฉบับภาษาไทย สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 11(3), 1625-1640.
- พระครูวินัยธรอริษฐ์ สุวฑฒ (สุขพานิช). (2556). การบูรณาการหลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมวัฒนธรรมทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนในจังหวัดเพชรบุรี. *วารสารพุทธสังคมวิทยาปริทรรศน์*, 7(1), 46 - 63.
- พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส (นิตินุกุลกร). (2567). *แนวโน้มบทบาทพระสงฆ์กับการเมืองไทยในสองทศวรรษหน้า (รายงานวิจัย)*. กรุงเทพฯ: ศูนย์พุทธศาสนศึกษา จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- ยุทธนา ประณีต. (2565). พฤติกรรมทางการเมืองของพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยใน
จังหวัดนนทบุรี. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(3), 225 - 233.
- รสสุคนธ์ มกรมณี. (2556). พฤติกรรมความเป็นพลเมืองของเยาวชนในมหาวิทยาลัย
ราชภัฏสวนสุนันทา. *วารสารวิจัยและพัฒนา*, 5(1), 74 -84.
- ศิริพงษ์ อรุณเดชาชัย ศักดิ์พงศ์ หอมหวล และประภัสสร ปรีเอี่ยม. สถานีสารณียธรรม:
พื้นที่ บ่มเพาะความรู้ชุมชน. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยมหาสารคาม*,
11(1), 183-195.
- สำนักงานคณะกรรมการการเลือกตั้ง. (2563). *ข้อมูลสถิติการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทน
ราษฎร พ.ศ.2562*. กรุงเทพฯ: ห้างหุ้นส่วนจำกัด สหายบล็อกและการพิมพ์.